

УДК 37.013.42

І.В. МАНОХІНА,

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та психології
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розкрито зміст основних завдань професійної підготовки соціальних педагогів до майбутньої діяльності. Акцентовано увагу на основних поняттях «професійна підготовка», «професійна освіта». Визначено основні критерії та принципи підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна освіта, соціально-педагогічна діяльність, соціальний педагог.

Постановка проблеми. Основні положення, висвітлені в Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст., визначили необхідність формування нової якості освіти як одного з найважливіших завдань освітньої політики.

Пошук найбільш оптимальних шляхів професійного зростання майбутніх соціальних педагогів, керування їх пізнавальною діяльністю залишається важливою і актуальною проблемою для вищих навчальних закладів не лише нашої країни, але й усього світу.

Аналіз останніх досліджень. Враховуючи важливість професійної підготовки соціальних педагогів до майбутньої діяльності, у науково-педагогічній та психологічній літературі накопичено величезний досвід щодо дослідження цієї проблеми. Так, деякі аспекти підготовки соціального педагога знайшли відображення в працях В. Бочарової, М. Галагузової, І. Звереві, Т. Лодкіної, Л. Мардахаєва та ін.; визначено підходи до особистісно-орієнтованої підготовки соціальних педагогів у контексті гуманістичної та культурологічної парадигм у наукових дослідженнях І. Зимньої, Б. Шапіро та ін.; встановлено показники професійної готовності та придатності соціального педагога до майбутньої діяльності такими науковцями, як В. Гуров, Л. Оліфіренко та ін.; розглянуто основні моделі підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери В. Сластьоніним та ін.

Разом з тим аналіз тенденцій розвитку соціально-педагогічної освіти засвідчує, що професійна підготовка соціальних педагогів перебуває на стадії становлення.

Формулювання мети. Мета статті – розглянути науково-педагогічні та філософські підходи до визначення соціально-педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з порушенням механізмів соціалізації та зростання числа негативних явищ серед дітей та молоді, зниженням виховного потенціалу сім'ї та освітніх закладів, як основних інститутів соціалізації особистості, зростає значущість діяльності соціального педагога.

Моделюючи цілісний образ випускника, сучасні наукові концепції зумовлюють такі установки на його особистість: він повинен мати соціальну мобільність та гнучкість, будувати вектор своєї професійної діяльності і, звичайно, володіти системою професійно-орієнтованих особистісно значущих та засвоєних знань, які у подальшому визначають рівень його професійного успіху. Система професійно-орієнтованої підготовки майбутніх соціальних педагогів визначає професійний світогляд, орієнтацію на розвиток особистісної конкурентноспроможності, здатність до особистісного саморозвитку і самоактуалізації.

Проблема підготовки студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» зумовлена сучасною ситуацією розвитку суспільства, для якої характерним є оновлення всіх соціальних інститутів і систем.

Трактатування поняття «діяльність» розпочнемо з аналізу філософського підходу, у межах якого це поняття представлено науковими концепціями Г. Гегеля, Г. Батищева, І. Канта, В. Лекторського та ін. Філософи визначають цей феномен як відносини між суб'єктом діяльності та її об'єктом з перетворенням останнього за рахунок активності суб'єкта і з метою задоволення його потреб. З точки зору філософії саме через діяльність розкривається сутність особистості.

Соціологічний підхід до аналізу категорії «діяльність» відтворено у наукових працях М. Вебера, Е. Дюркгейма, К. Маркса, М. Шелера та ін.

У психологічній літературі діяльність трактується як мотивований процес використання тих або інших засобів для досягнення мети [9, с. 288] та характеризує функцію індивіда в процесі його взаємодії з оточуючим середовищем.

Аспекти психічної складової діяльності висвітлюються у працях вітчизняних психологів Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, які визначають діяльність як складну систему, найбільш значущими елементами якої є потреби, дії, спрямовані на предмет їх задоволення, та здійснюється системою дій: передбачає наявність в організму психіки і, разом з тим, становить найважливішу умову її виникнення та є рушійною силою її розвитку.

Поняття «підготовка» в науково-педагогічній літературі має різні тлумачення. Так, в Енциклопедії професійної освіти професійна підготовка визначається як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду й норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією; процес повідомлення відповідних знань і умінь [1].

Професійна (фахова) підготовка є, по суті, синонімом «професійної освіти» і розглядається як невід'ємна складова частина єдиної системи народної освіти» [2]. Її зміст включає поглиблене засвоєння наукових засад і технологій обраного виду праці, розвиток спеціальних практичних навичок і вмінь, формування особистісних якостей, важливих для роботи в певній сфері людської діяльності.

Професійна освіта, за тлумаченням енциклопедії професійної освіти, передбачає озброєння студентів певною сукупністю знань про соціально-економічні та психологічні особливості різних професій; про умови правильного вибору однієї із них. Формуються також позитивне ставлення в студентів до різних видів професійної і суспільної діяльності, мотивовані професійні наміри, в основі яких лежить усвідомлення ними соціально-економічних потреб суспільства і своїх психофізіологічних можливостей.

У соціально-педагогічному словнику професійна освіта тлумачиться у двох аспектах: 1) підготовленість людини до певного виду діяльності, професії, засвідчена документом (атестатом, дипломом) про закінчення відповідного навчального закладу; 2) система професійних навчальних закладів, у сучасних умовах освіта професійна один з необхідних етапів формування особистості, передумова її включення в систему суспільного і виробничо-технічного поділу праці. Загальна доступність освіти професійної, гнучкість її структури забезпечує соціальну гарантованість самореалізації особистості, можливість розвитку індивідуальних здібностей, таланту [4].

У розумінні сутності професійної освіти дотримуємося визначення С. Гончаренка. На думку вченого, це – «підготовка в закладах освіти спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури; невід'ємна складова частини єдиної системи народної освіти» [3].

У словнику з професійної освіти зазначене поняття розглядається у таких значеннях, як: 1) сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої і середньої кваліфікації; 2) підготовка в навчальних закладах спеціалістів для трудової діяльності в певній галузі народного господарства, науки, культури; 3) складова частина системи освіти [5].

Варто зазначити, що у науково-педагогічній літературі для означення поняття «підготовка до професійної діяльності» використовують два феномени «професійна освіта» і «професійна підготовка». Однак слід зауважити, що ці дефініції не можна вважати тотожними.

Погоджуємося з думкою Т. Десятова, який вбачає певну відмінність між феноменами «професійна освіта» і «професійна підготовка». За його твердженням, професійна підготовка не супроводжується підвищенням загальноосвітнього рівня студентів, а здійснюється з метою навчання виконанню певного виду роботи. Професійну освіту науковець тлумачить як процес і результат оволодіння певним рівнем знань, умінь і навичок, норм і цінностей з конкретної професії з одночасним формуванням загальної культури особистості» [1].

Цілком слушною в цьому контексті є думка Т. Волкової, яка визначає професійне становлення особистості як складний процес, у ході якого вона долає труднощі, знаходить вихід з кризових ситуацій вікового та особистісного характеру і тим самим набуває здатності за підтримки зовнішніх та внутрішніх умов ціннісно змінити саму себе або ціннісно-духовно підтримати іншу особистість [6, с. 53–54].

Узагальнюючи зазначені вище положення, можемо сказати, що професійне становлення соціального педагога – складний і тривалий процес, який містить різні змістові та структурні компоненти, тому процес підготовки фахівців цієї спеціальності повинен мати комплексний характер, спрямований на когнітивний та особистісний, індивідуальний та соціальний розвиток.

Соціально-педагогічна діяльність – це різновид професійної діяльності, спрямований на надання допомоги дитині у процесі її соціалізації, засвоєння нею соціокультурного досвіду і на створення умов для її самореалізації у соціумі.

Важливими особливостями соціально-педагогічної діяльності є те, що вона завжди є адресною (спрямована на конкретну дитину і вирішення її індивідуальних проблем, що виникають у процесі соціалізації, інтеграції у суспільство, шляхом дослідження особистості дитини і її оточення, створення індивідуальної програми щодо допомоги дитині) та має локальний характер (обмежена тим часовим проміжком, протягом якого вирішується конкретна проблема).

З огляду на сказане вище, процес підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності повинен відповідати таким вимогам:

- високий рівень освіченості спеціаліста, спрямований на формування світоглядних установок особистості, стилю професійної та дослідницької діяльності, культури;

- загальні вимоги до знань, умінь і навичок з дисциплін загальнокультурологічної підготовки, що забезпечує основи знань з філософії, соціології, права тощо;

- вимоги до знань і умінь медико-біологічної підготовки, що відтворюють знання випускника у межах таких розділів, як основи медичних знань, валеологія, безпека життєдіяльності;

- вимоги до знань і умінь з дисциплін психолого-педагогічної підготовки, що озброює випускника знаннями у сфері таких наук, як педагогіка, соціальна педагогіка, корекційна педагогіка, вікова психологія, соціальна психологія, педагогічна психологія;

- вимоги до знань, умінь і навичок з дисциплін предметної підготовки, що забезпечує випускника професійним знаннями і вміннями у сфері історії та теорії соціальної педагогіки, методик і технологій соціально-педагогічної діяльності тощо.

У контексті цього дослідження важливою умовою ефективності професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів є орієнтація на такі принципи:

- гуманізації (реалізується через цілеспрямовану орієнтацію освітнього процесу на особистість студента, виявлення та розвиток усіх суттєвих рис особистості, пріоритетна увага приділяється гуманістичним традиціям, загальнолюдським цінностям);

- фундаменталізму (забезпечує цілісність, глибину і взаємопроникнення соціально-філософських, загальнопрофесійних та спеціальних знань у процесі підготовки спеціаліста; фундаменталізм забезпечує високий загальнокультурологічний рівень освіти, органічне поєднання теоретичної та практичної підготовки кадрів, дозволяє подолати вузьку професійну спрямованість);

- універсальності та альтернативності (реалізується через задоволення запитів соціуму в певних спеціалістах та забезпечує повний набір спеціальностей, що користуються широким попитом на ринку праці);

- наступності (реалізується через освітні програми різних ступенів і видів освіти, через різні види освітніх закладів);

– прогностичний принцип (передбачає поліфункціональну, всебічну підготовку спеціалістів для перспективи у межах проведення прогнозу попиту спеціалістів для конкретного регіону і для розв’язання конкретних проблем);

– самостійності або суб’єктності (реалізація ініціативної, авторської позиції учасників на усіх етапах навчання – від цілепокладання, планування реалізації своєї освітньої діяльності до її контролю; орієнтація на конкретні освітні потреби студентів);

– рефлексивності (базується на наявності в освітній парадигмі можливостей для постійного осмислення студентами основних параметрів навчального процесу, своїх дій, а головне – власних змін; для реалізації цього положення ключовим у розвитку особистості є рефлексія);

– принцип розвитку освітніх потреб (у реалізації цього принципу знаходить втілення ідея відкритості, інноваційності, що передбачає ознайомлення з прогресивними освітніми ідеями).

Визначаючи основні вимоги до фахівця соціально-педагогічної сфери, можемо констатувати, що на кінцевому етапі серед ряду загальних вимог він повинен усвідомлювати особистісну та соціальну значущість майбутньої професійної діяльності; керуватися науковогуманістичним світоглядом; володіти сучасними методами пошуку, обробки та використання інформаційних потоків, організаційно-діяльнісними вміннями, необхідними для самоаналізу, розвитку творчих задатків та підвищення професійного рівня.

Процес професійного становлення фахівця соціально-педагогічної сфери, на наш погляд, повинен відповідати змісту циклів навчальної підготовки (рис. 1).

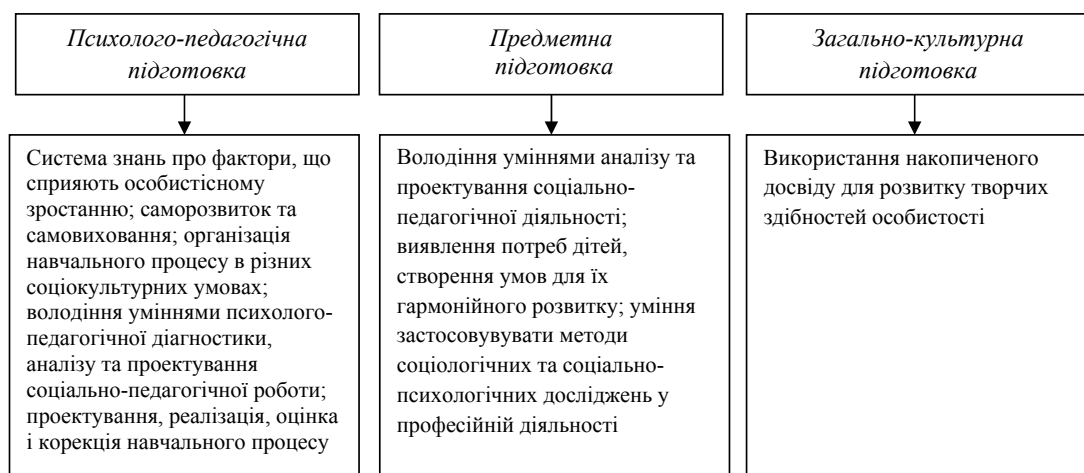

Рис. 1. Система професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів

Розвиток соціально-педагогічної роботи як професійної діяльності зумовлює нову парадигму фахівця соціально-педагогічної сфери, що визначає його як головного суб’єкта професійної діяльності, формує нову систему вимог до кваліфікації, особистісних якостей та духовного розвитку спеціаліста.

Освітня концепція повинна забезпечити застосування нових педагогічних технологій, орієнтованих на варіативність, суб’єктивність, творчу індивідуальність, особистісний потенціал майбутніх соціальних педагогів, максимально готових до практичної діяльності, здатних швидко включатися в інноваційні процеси та коригувати свою професійну діяльність.

Професійна підготовка є складною багаторівневою педагогічною системою, що включає певну сукупність цілей, змісту, форм, методів, засобів та технологій, зумовлених сутнісними потребами суб’єктів педагогічної взаємодії. Крім того, це процес і результат формування готовності особистості до виконання певної професійної діяльності.

У сучасних умовах професійна підготовка кадрів соціально-педагогічної сфери повинна відповідати соціальному замовленню. На сьогодні простежується значна зміна освітньої

парадигми: поява інноваційних технологій, зміна мети та кінцевого результату професійного навчання, а саме: з озброєння професійними знаннями та уміннями – на професійний розвиток студентів; з підготовки вузькокваліфікованого фахівця – на підготовку професіонала, який володіє актуальними компетенціями.

Аналіз наукової літератури з питань соціально-педагогічної практики показав, що під поняттям «професійна соціально-педагогічна діяльність» сучасні дослідники розуміють суспільно необхідну діяльність, що є різновидом педагогічної діяльності; її суб'єктом є, насамперед, дитина, яка потребує допомоги та підтримки в процесі соціалізації та особистісному становленні. Соціально-педагогічна діяльність спрямована на виявлення та усунення причин, що породжують особистісні проблеми дитини, профілактику відхилень у розвитку та поведінці, оптимізацію взаємодії із соціумом, самореалізацію відповідно до можливостей та наявних ресурсів.

Підсумовуючи, вбачаємо за доцільне виділити основні характерні особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів:

– діяльність соціального педагога в межах сучасної освітньої парадигми має гуманістичну природу, а отже, спирається на ідеї, пов'язані з розумінням людини як найвищої цінності буття, самостійної, вільної особистості;

– ефективність соціально-педагогічної діяльності залежить, перш за все, від її спрямованості на стимулювання й підтримку соціально активної особистості, здатної до трансформування дійсності і себе самої, до прийняття відповідальних рішень;

– процес підготовки фахівця до майбутньої діяльності необхідно розглядати як цілеспрямоване створення умов для розвитку студента як суб'єкта цієї діяльності, оскільки занурення в професійну діяльність дає можливість не лише розвиватися суб'єкту, але відбувається і розвиток самої діяльності (рис. 2.);

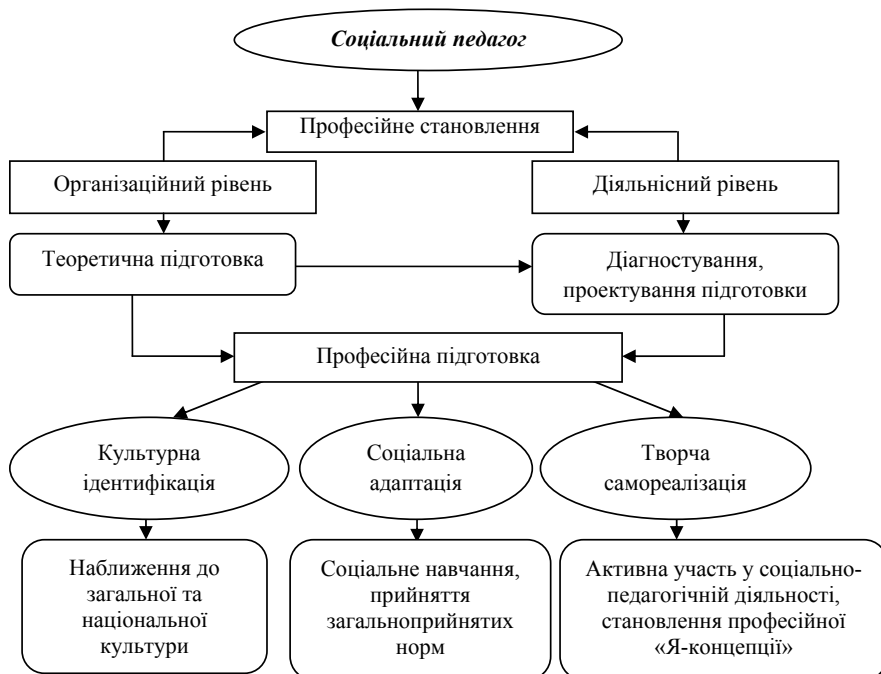

Рис. 2. Професійне становлення майбутніх соціальних педагогів

– зміст професійної підготовки зумовлений сутністю та складним діапазоном сучасних соціальних проблем;

– професійна підготовка соціальних педагогів залежить від рівня загально-педагогічної та психологічної, однак має свої суттєві ознаки та відмінності, зумовлені варіативністю та своєрідністю сфер життєдіяльності особистості;

- професійна підготовка соціальних педагогів пов'язана з рівнем педагогізації та соціалізації середовища;
- загальна педагогічна та початкова професійна підготовка спираються на ідеї соціалізації особистості дитини;
- фахова підготовка має мобільний характер та передбачає випереджальний рівень професійного розвитку спеціаліста з урахуванням «зони найближчого розвитку»;
- ключовим моментом підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення професійної діяльності є формування в студентів цілісного світосприйняття, сучасного наукового світогляду, трудової мотивації, активної життєвої позиції.

Висновки. Отже, основною метою професійної освіти майбутніх соціальних педагогів є підготовка висококваліфікованого спеціаліста відповідного рівня, який не тільки вільно володіє теоретико-методологічною базою, а і має навички практичної діяльності у соціально-педагогічній сфері, сформовану базу знань із суміжних дисциплін (загальна психологія, вікова психологія, соціологія тощо), здатного до ефективної роботи у межах спеціальності на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання та вдосконалення, соціально-педагогічної, психологічної та професійної мобільності.

У зв'язку з цим назріла потреба у пошуку нового підходу до професійної підготовки соціальних педагогів, спрямованого на процес засвоєння майбутніми спеціалістами професійно-орієнтованих знань у процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі.

Список використаних джерел

1. Десятов Т.М. Сучасне наукове бачення неперервної професійної освіти: стратегія розвитку в масштабах геополітичних регіонів / Т.М. Десятов // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2002. – № 2. – С. 390.
2. Енциклопедія професійного образования: в 3 т. / под ред. С.Я. Батыщева. – М.: АПО, 1999. – Т. 2. – С. 390.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Соціально-педагогічний словник / за ред. В.В. Радула. – К.: ЕксОб, 2004. – С. 167.
5. Професійна освіта: Словник: навч. посіб. / за ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – С. 273.
6. Волкова Т.И. Профессиональная подготовка социального педагога / Т.И. Волкова // Среднее проф. образование. – 2002. – № 3. – С. 53–54.

References

1. Desiatov, T.M. (2002), *Suchasne naukove bachennia neperervnoi profesijnoi osvity: stratehiia rozvytku v mashtabakh heopolitychnykh rehioniv* [The modern scientific view of continuous professional education: development strategy on the scale of geopolitical regions]. *Neperervna profesijna osvita: teoriia i praktyka* [Continuing professional education: Theory and Practice], no. 2, 390 p.
2. Batyshhev, S.Ja. (ed.), (1999), *Jenciklopedija professional'nogo obrazovanija* [Encyclopedia of vocational education], АПО Publ., Moscow, Russia, vol. 2, 390 p.
3. Honcharenko, S.U. (1997), *Ukrains'kyj pedahohichnyj slovnyk* [Ukrainian Pedagogical dictionary], Lybid' Publ., Kyiv, Ukraine, 376 p.
4. Radul, V.V. (ed.), (2004), *Sotsial'no-pedahohichnyj slovnyk* [Socio-educational Dictionary], EksOb Publ., Kyiv, Ukraine, 167 p.
5. Nychkalo, N.H. (ed.), (2000), *Profesijna osvita: Slovnyk* [Professional education: Dictionary]. Vyscha shkola Publ., Kyiv, Ukraine, 273 p.
6. Volkova, T.I (2002), *Professional'naja podgotovka social'nogo pedagoga* [Training social teacher]. *Srednee prof. obrazovanie* [Average prof. education], no. 3, pp. 53-54.

В статье раскрыто содержание основных задач профессиональной подготовки социальных педагогов к будущей деятельности. Акцентировано внимание на основных понятиях «профессиональ-

ная подготовка», «профессиональное образование». Определены основные критерии и принципы подготовки специалистов социально-педагогической сферы.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональное образование, социально-педагогическая деятельность, социальный педагог.

The article outlines the essence of the main tasks of social pedagogues' professional training for their future activities. Such definitions as 'professional training' and 'professional education' have been researched. The main criteria and principles of social pedagogues' professional training have been determined.

Key words: professional training, professional education, socio-pedagogical activities, social pedagogue.

Одержано 4.03.2015.